

TÜRKİYE'DE ENFLASYONLA MÜCADELEDE TOPLUMSAL UZLAŞMANIN ETKİNLİĞİ

Arş. Grv. Dr. Zeynep KARAÇOR*

ÖZET

Türkiye ekonomisinde gerek 1980 öncesi gerekse 1980 sonrası dönemde uygulanan anti-enflasyonist politikalar genel olarak değerlendirildiğinde, bunların pek başarılı oldukları söylenememektedir. Bunun en büyük nedeni politikaların belli bir uzlaşma ortamına dayanmadan alınmasıdır. Bu da karar birimlerinde oluşan beklentilerden kaynaklanmaktadır. Karar birimlerinin ekonomik örgütlenmeye ve işleyişe güven duymaması, karar birimlerinin kendilerini koruma güdüsü ile hareket etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, Türkiye ekonomisi açısından toplumsal uzlaşma ortamının hazırlanması son derece önemli bir hedef olmaktadır.

Enflasyon, Toplumsal Uzlaşma, Düşük Verimlilik, Sosyal Konsey.

GİRİŞ

Türkiye'nin temel ve öncelikli çözülmesi gereken sorunu kronik yüksek enflasyondur. Türkiye'de enflasyonu yaratan temel iki faktör kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksekliği ve süre giden beklentilerdir. Öncelikle beklentiler, 1980'lerin ortalarından itibaren giderek artan istikrarsızlık ortamında enflasyonun temel belirleyici faktörü kimliği kazanmıştır. Türkiye gibi ekonomik gelişmesini henüz tamamlayamamış, piyasalarına piyasa ekonomisinin gerekliliği doğrultusunda işlerlik kazandıramamış ve ekonomik örgütlenmede hissedilir rekabetçi bir yapıya kavuşamamış ekonomilerde enflasyonist beklentiler, önemli etkiler yaratabilmekte ve iktisat politikalarını başarısız kılabilirlerdir.

Türkiye ekonomisinde kapatılamayan iç ve dış açıklar ve kısa dönemli politikaların etkisiyle karar birimlerinde enflasyonun kalıcı olduğu inancı yerleşmiş ve enflasyonist beklentiler kökleşip kemikleşmiştir. Ayrıca enflasyonist beklentilerin yerleşmesi sonucu karar birimleri kendilerini koruma dürtüsü ile hareket etmeye başlamışlardır. Bu hareketin sonucu olarak da ekonomide parasal ve finansal konular ön plana çıkarken; üretim, teknoloji, yatırım, verimlilik gibi reel ekonomi ile ilgili konular ikinci plana düşmüştür. Reel ekonomiden kopuk parasal ve finansal yöntemler, rant ekonomisinin doğmasına, bu da kısa dönemli düşünmeye yol açmıştır. Vadelerin kısalması zaman içerisinde fiyat ayarlamalarının sıklığını artırmış ve bu süreç, enflasyonun atalet kazanarak kökleşmesine neden olmuştur. Bu süreç derinleştikçe enflasyon beklentisi yerleşik hale gelmiş ve karar birimlerinin enflasyondan korunmak için TL' den kaçma dürtüsünü güçlendirmiştir. Bunun sonucu olarak da ekonomide dolarlaşma anlamında bir para ikamesi ortamı oluşmuştur.

* Selçuk Üniversitesi İİBF Öğretim Elemanı.

Karar birimlerinde beklentilerin yerleşmesi ve bu birimlerin kendilerini koruma dürtüsü ile hareket etmelerine neden olan en büyük etken, güvensizlik ve belirsizlik ortamıdır. 1950'li yıllardan bu yana enflasyon olgusu ile iç içe yaşamaya alışmış olan toplumumuzda enflasyon düşmeyeceği hatta yerleşik olacağına ilişkin oluşan kanı, güvensizlik ve belirsizlik ortamının en önemli etkenidir.

Karar birimlerinde oluşan geleceğe ilişkin rasyonel beklentilerin enflasyonun sürekliliğinde önemli rol oynadığı ülkemizde, enflasyonla mücadelede maliyet ile birlikte fazla talep ve enflasyon beklentisi de geriletilmelidir. Bu doğrultuda uygulanacak ekonomi politikalarının kararlı, ekonominin yapısına uygun, güven temeline dayalı ve özellikle belli bir toplumsal uzlaşma temeline dayandırılması gerekmektedir.

1. ENFLASYON VE TOPLUMSAL UZLAŞMA

Toplumsal uzlaşma, istikrar programının başarısı için çıkar gruplarının karşılıklı ödümlerle aralarında bir anlaşmaya varmaları, enflasyonla mücadelenin başarısı için yaşanması kaçınılmaz olan sıkıntıların birlikte göğüslenmesi ve adil bir şekilde paylaşılması amacı ile toplumda görüş birliğinin oluşturulması anlamına gelmektedir. Toplumsal uzlaşma, bir toplumun ortak hedeflerine daha büyük hızla ve kolayca ulaşmasını sağlayan bir süreçtir. Bu sürecin sağlanabilmesi, istikrarın herkese yararlı olacağına inanılması ve külfetin adil bir şekilde dağıtılacağına inanılması şartına bağlıdır. Toplumsal uzlaşmada işçi, işveren ve devlet arasında uzlaşmanın sağlanması şarttır.

Toplumsal uzlaşmada her kesime düşen bir karar veya hareket sınırlılığı söz konusudur. Bu sınırlılık alt ve üst sınırlar içinde karar esnekliği sağlayarak toplumsal uzlaşmanın gerçekleşmesini sağlayabilecektir. Bu sınırlılık içerisinde işçi kesimi; ücret artışlarını, işveren kesimi; fiyat artışlarını, devlet de para ve maliye politikaları ile ilgili taahhütlerde bulunarak faiz kurlarını belirli sınırlar içerisinde tutmayı kabulleneceklerdir. Böylece; enflasyon, faiz, kur, ücret arası dengeler kurularak, para ve maliye politikası koordinasyonu sağlanabilecek ve enflasyon düşürülecektir. Böyle bir uzlaşma Türkiye'de sağlanırsa, ekonomideki yapısal dönüşüm gerçekleştirilecek ve kamu açıkları makul boyutlara çekilerek enflasyonsuz bir kalkınmanın yolu açılacaktır. Buna örnek olarak, *Batı Almanya'da enflasyonla mücadelede böyle bir uzlaşma sağlanmış ve başarıya ulaşılmış olması gösterilebilir.*¹

Gelişmiş ülkelerde toplumsal kesimler arasındaki sosyal diyalog, uzlaşma ve işbirliği, toplumun ekonomik ve sosyal performansını harekete geçirmekte; kalkınmada itici bir güç olmaktadır. *Ekonomide hızlı bir şekilde yaşanan değişim süreci, küreselleşen dünyada rekabet edebilmek için gerek işletme bazında gerek ülke genelinde ortak hedefler için toplumsal uzlaşmayı ve işbirliğini ön plana çıkarmıştır.*² Bir ülkenin ekonomik başarısında, çalışma ilişkilerinde istikrar ve uzlaşma ortamının bü-

¹ Wulf SCHÖNBOHM, "Görüşler", **Kronik Enflasyon Ekonomiye ve İstihdama Etkileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**, Konrad Adenauer Vakfı, İstanbul, 20 Haziran 1997, s. 12.

² "AB ve Türkiye'de Sosyal Diyalog", **Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Ekonomik ve Sosyal Konseyler Semineri**, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 14-15 Mayıs 1996, s. 3.

yük önemi bulunmaktadır. Bu ilişkilerde uyum, kalkınmanın diğer unsurlarına göre çok daha hızlı bir itici güç sağlarken uyumsuzlukların artması, toplumun ekonomik ve sosyal performansını sınırlayan en önemli unsur oluşturmaktadır. *Kalkınmada itici bir güç sağlayacak olan toplumsal uzlaşmanın temel amacı, ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların çözümü olmaktadır.*³

Ülkemizin işsizlik, enflasyon, düşük verimlilik, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, gelir dağılımı dengesizliği, sosyal güvenlik kuruluşlarının içinde buldukları mali darboğaz ve benzeri önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların kalıcı ve adaletli bir biçimde aşılması, toplumsal kesimler ve siyasi otorite arasında diyalog ve uzlaşma ortamının oluşturulabilmesine bağlı olmaktadır. Sosyal diyalog ve uzlaşma, toplumun ortak hedeflerine daha kolay ulaşılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye ekonomisinde büyüyen toplumsal ekonomik ve siyasal sorunlar, hızla gelişen dünyada rekabet gücüne sahip bir ülke olarak yer almasını engellemektedir. Türkiye'nin değişim rüzgarlarına ayak uydurmasını önleyen etkenlerin başında, bugüne kadar uygulanan politikalar yer almaktadır. Siyasi iktidarların kısa vadeli oy hesaplarına dayalı, kamu açıklarını artıran ve bunların borçlanma ile finanse etmeye dayanan politikalar sonucunda; enflasyon yükselmekte, toplum yoksullaşmakta, işsizlik artmakta, gelir dağılımı dengesi daha da bozulmaktadır. Uygulanan politikaların yol açtığı yatırım ve üretim artışı yetersizliği, toplum kesimleri arasındaki uyumsuzluğun da başlıca nedeni olmaktadır. Bunun sonucu olarak da, toplumda her kesim diğer kesimleri, kendi refah düzeylerini gerileten bir etmen olarak görmektedir. Türkiye ekonomisinde sayılan bu sebeplerden dolayı toplumsal uzlaşma için gerekli zeminin oluşmadığı görülmektedir. Çünkü, karar birimlerinde oluşan negatif beklentiler ile siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların sürekli olması, uygulanan istikrar politikalarına güvensizlik, karar birimlerinin uzlaşma zemini oluşturamamasına sebep olmaktadır.

Bununla birlikte 1977 sonrasında toplumda ve siyasette uzlaşmanın değil çatışmanın öne çıktığı bir ortamda enflasyon % 50'lerden 1980 yılında % 100'lere çıkmış ve bu şartlarda 12 Eylül 1980'den sonra, biraz da askeri idarenin etkisi ile belli bir toplumsal uzlaşma zemini sağlanabilmiştir. *12 Eylül 1980 döneminde yapılan müdahale ile zorunlu olarak da olsa, toplumsal uzlaşma sağlanmış ve 24 Ocak 1980 istikrar programının gerekleri yerine getirilerek enflasyon oranı düşmüş, ekonomi yeniden büyüme dönemine girmiştir. Kendi içerisinde uzlaşma sağlayamayan toplum, askeri yönetim altında bir tür uzlaşmaya zorlanmış, ekonominin dengeleri yeniden kurulmuştur.*⁴ Böyle bir ortamda uzlaşmanın sağlanmasının en büyük nedeni askeri yönetimin 24 Ocak 1980 kararları ile uygulanmaya başlayan istikrar programının hedefine vardırma kararı olduklarını ortaya koymalarıdır. Yani, karar birimlerinde negatif

³ "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Diyalog", **Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu**, Ya. No 225, 1992, s. 7.

⁴ Osman ULUGAY, "Enflasyon ve Toplumsal Uzlaşma", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y. 33, S. 5 (Mayıs 1996), s. 30.

beklentiler kırılarak istikrar programına güven duyulmasının sağlanması sonucu toplumsal uzlaşma gerçekleşmiştir.

Toplumsal uzlaşma sonucu enflasyonla mücadelede başarıya ulaşabileceğinin göstergesi olarak verilebilecek diğer bir çarpıcı örnek de, İsrail ekonomisi ile ilgilidir. İsrail'de enflasyon yüzde 700-800'lerden yüzde 20'lere indirilmiştir. O dönemin İsrail Merkez Bankası guvernörü olan Doktor Bruno bu başarıyı toplumsal uzlaşmaya bağlamıştır. İsrail'de toplumun değişik kesimleri bir araya gelerek herkes yapabileceği fedakarlığı ortaya koyarak anlaşmış ve enflasyon aşağı çekilmiştir. Doktor Bruno, ekonomide enflasyonla mücadelede enflasyon oranının yüzde 500'lere çıktığı zaman toplumsal uzlaşmanın başarılı olacağını belirtmiştir. *Ona göre bu orana varıncaya kadar herkes enflasyona karşıymış gibi gözükür, fakat enflasyonu artıncı bir takım isteklerle sahneye çıkar ve adeta enflasyonu azdırmak için yarış eder. Fakat enflasyon oranı, yüzde 500'ü aştıktan sonra artık bıçak kemiğe dayanmıştır. Enflasyondan bir şey kazanma imkanı kalmamıştır. O zaman herkes masaya oturur toplumsal sözleşme yaparlar.*⁵ Türkiye, bugün bu süreci yaşamaktadır. Toplumda her kesim enflasyona karşıymış gibi gözükmesine rağmen, enflasyonla mücadele konusunda gerekli özveriyi yapmamaktadır. (Özellikle enflasyonist ortamdan kazançlı çıkanlar). Türkiye enflasyon da üç rakamlı oranlara ulaşmadan, özellikle İsrail'de yaşanan süreç gibi yüzde 500'lere ulaşan enflasyon rakamlarına ulaşmadan toplumsal uzlaşma zeminini sağlamalıdır. Ekonomide istikrarı sağlamak için uzlaşmanın sağlandığı, güvenirliliği olan, beklentilerinin kırıldığı istikrar programı uygulanmalıdır.

*Türkiye'nin mevcut siyasi yapısı, büyüme stratejisi toplumsal uzlaşmayı gerekli kılmaktadır*⁶Türkiye'de mevcut olan enflasyon ve siyasi belirsizlik iktisadi, sosyal ve dış dengeleri olumsuz etkilemektedir. İkisinin el ele gittiği bir ortamda ikisinin de çözülebilmesi için toplumsal uzlaşmanın olması gerekmektedir. Toplumsal uzlaşmada işçi, işveren ve hükümetin dahil olacağı bir üçlü anlaşmanın sağlanıp enflasyon konusunda da plan ve programlanmaya gidilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için de öncelikle siyasal uzlaşma zemini oluşturulmalıdır. *Türkiye'de siyasal istikrarsızlık mevcuttur. Ülkenin kısa aralıklarla seçim ekonomisine girmesi, iktidardaki hükümetlerin seçim kaygıları sebebiyle istikrar tedbirlerini bir yana bırakarak ülkede daha çok istikrarsızlığa sebep olacak mavi boncuk dağıtıcı popülist politikalar uygulamaları, siyasal istikrarsızlık-fiyat istikrarsızlığı kısır döngüsüne neden olmaktadır. Her siyasi istikrarsızlık yeni istikrar paketlerini gündeme getirmektedir.*⁷

Ayrıca iktidar ve muhalefet arasındaki kısır çekişme, ülke menfaatine olan konularda uzlaşma içerisinde olunmaması, istikrar programlarında muhalefetin

⁵ Tamer MÜFTÜOĞLU, "Latin Amerika'da Enflasyonla Mücadele ve İstihdam Politikaları", **Kronik Enflasyon Ekonomiye ve İstihdama Etkileri Semineri, Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu**, Konrad Adenauer Vakfı, İstanbul, 20 Haziran 1997, s. 85-86.

⁶ Işın ÇELEBİ, "Toplumsal Uzlaşma Türkiye'sinin Acil İhtiyacı", **İşletme ve Finans Dergisi**, Y. 7, S. 75(Haziran 1992), s. 33.

⁷ Ercan UYGUR, "90'ların Başında Türkiye Ekonomisi", **İşletme ve Finans Dergisi**, Y. 7, S. 75(Haziran 1992), s. 16.

iktidara destek vermemesi ve programların milli uzlaşma sağlanarak hazırlanmaması, halktaki siyasilere karşı güveni olumsuz yönde etkileyerek siyasai uzlaşmanın sağlanmasını güçleştirmektedir.

Toplumsal uzlaşma ve işbirliği dünya ekonomi prensipleri dahilinde istikrarlı ve sürekli bir ekonomik ve politik gelişme için oldukça önemlidir. Bu çerçevede batı ülkelerinde toplumsal uzlaşma kurumsallaştırılmıştır. *Toplumun oluşturan kesimler; ülkeyi ilgilendiren ortak hedeflere ulaşmak konusunda diyalog ve işbirliğini, Ekonomik ve Sosyal Konseyler altında gerçekleştirmişlerdir.*⁸ Ekonomik ve sosyal konsey, enflasyon, verimlilik, işsizlik, istihdam, gelirler, ticaret, rekabet gibi konularla ilgilenmekte, karar alma mekanizmalarının kurulması ve kurumsallaşmada önemli roller oynayarak ekonomik ve sosyal alanda gerekli politikaların oluşturulması aşamasında otoritelere yardım etmektedir. *Ekonomimizde oluşturulacak ekonomik ve sosyal konsey hem bugün içinde bulunduğumuz ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde, hem de ülkemizin dünya siyaseti ve ekonomisi ile bütünleşmek için gerçekleştirmek zorunda olduğu pek çok yapısal değişiklikler konusunda, farklı toplum kesimleri arasında toplumsal diyalog uzlaşmayı ve işbirliğini sağlayarak toplumsal gerginliği azaltacak en uygun yöntemdir.*⁹

Türkiye'de toplumun her kesimi, istikrarsızlıktan şikayetçi olmasına ve ekonomide istikrarın sağlanmasını istemesine rağmen, istikrarı sağlamanın maliyetine kattanmanın gerektirdiği fedakarlığı üstlenmeyecek davranışlarda bulunmaktadır. Ekonomide, sanayiciler devletten destek beklemekte kendilerine daha fazla kaynak aktarımını arzulamakta, sabit geliri ve ücretleri, ekonomik istikrarsızlığın ağır yükü altında ezildiklerinden şikayetçi olmakta ve ücret gelirlerinin artırılması için mücadele vermektedirler. Çok çeşitli şekillerde rant elde eden kesimler, enflasyon oranının üstünde bir rant geliri beklemektedir. Bu tablo karşısında zaten kaynak sıkıntısı çeken devlet, kaynak yaratmak için emisyon, devalüasyon veya borçlanma yolu ile kaynak yaratmaya çalışmakta; bu da ekonomik istikrarsızlığa sebep olmaktadır. İstikrar kararlarında, fedakarlığın tüm kesimlere eşit olarak dağıtılacağı hedeflense de bu fedakarlığın önemli ölçüde sabit geliri ve ücretlilerin omuzlarında kaldığı görülmektedir. Bu durum, sosyal adalet ilkesine ters düşerek kararların sosyal açıdan başarısız olmasına neden olmaktadır.

Uzlaşmanın temelinde istikrarı sağlamanın külfet ve nimetlerinin halkla paylaşılması yatmaktadır. Uzlaşma sağlandığı takdirde kısa sürede nimetlerin külfetlerden fazla olacağını bilmesi uzlaşmada başarıyı sağlayacaktır. İstikrar programının, herkese yararlı olacağı ve külfetin adil bir şekilde dağıtılacağına inanılması karar birimlerinde oluşan negatif beklentileri kırarak uygulanan politikaların etkinliğini ve başarısını sağlayacaktır. Enflasyonu düşürmek için uygulanacak politikaların adı ne olursa olsun toplumsal uzlaşma olmadan problem çözülemeyecektir.

⁸ Muharrem KAYHAN, "Toplumsal Uzlaşma ve Ekonomik ve Sosyal Konseyler", **Mercek Dergisi**, (Ekim 1997), s. 56.

⁹ Fuat MİRAS, "Sosyal Diyalog ve İşbirliği", **Mercek Dergisi**, (Ekim 1997), s. 62.

Sonuç

Türkiye ekonomisinde bugüne kadar enflasyonun düşürülmesi açısından hissedilir ve etkili bir toplumsal uzlaşma ortamı kurulamamıştır. Böyle bir ortamın kurulmasında en önemli görev ve öncülük kamu kesimine ve ekonomi politikası uygulayıcılarına düşmektedir. Bu çerçevede uygulanacak ekonomi politikalarının ana hedefi, enflasyona ilişkin beklentilerin kırılması olmalıdır. Bunu sağlamak için de hazırlanacak ve uygulamaya konulacak politikaların tutarlı, kararlı, ısrarlı ve güvenilir olması zorunludur.

Türkiye hızla gelişen ve ekonomik yapısı hızla değişen bir ülkedir. Bu gelişme ve değişimde ekonomik, sosyal ve siyasal istikrar bütün karar birimlerinin karar ve davranışlarının yönlendirilmesinde belirleyici rol oynar. Bu nedenle uygulanan maliye ve para politikalarının ve enflasyonist ortamda beklentileri yönlendiren faiz oranı, ücret ve maaşlar, döviz kurları gibi önemli araçlarda net, açık ve anlaşılır düzenlemelere gidilmesi zorunludur. Bu düzenlemelerde de mutlak olarak toplumsal uzlaşma zeminine dayandırılmalıdır. Eğer bu şartlar sağlanamaz ise enflasyon-beklenti sarmalı Türkiye ekonomisinin kronik bir sorunu olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. ÇELEBLİ Işın, "Toplumsal Uzlaşma Türkiye'sinin Acil İhtiyacı", **İşletme ve Finans Dergisi**, Y. 7, S. 75(Haziran 1992).
2. KAYHAN Muharrem, "Toplumsal Uzlaşma ve Ekonomik ve Sosyal Konseyler", **Mercek Dergisi**, (Ekim 1997).
3. MİRAS Fuat, "Sosyal Diyalog ve İşbirliği", **Mercek Dergisi**, (Ekim 1997).
4. MÜFTÜOĞLU Tamer, "Latin Amerika'da Enflasyonla Mücadele ve İstihdam Politikaları", **Kronik Enflasyon Ekonomiye ve İstihdama Etkileri Semineri, Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu**, Konrad Adenauer Vakfı, İstanbul, 20 Haziran 1997.
5. SCHÖNBOHM Wulf, "Görüşler", **Kronik Enflasyon Ekonomiye ve İstihdama Etkileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**, Konrad Adenauer Vakfı, İstanbul, 20.Haziran.1997.
6. **Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu Ekonomik ve Sosyal Konseyler Semineri**, "AB ve Türkiye'de Sosyal Diyalog", Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 14-15 Mayıs 1996.
7. **Türkiye İşverenler Sendikaları Konfederasyonu**, "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Diyalog", Ya. No. 225, 1992,
8. ULUGAY Osman, "Enflasyon ve Toplumsal Uzlaşma", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y. 33, S. 5(Mayıs 1996).
9. UYGUR Ercan, "90'ların Başında Türkiye Ekonomisi", **İşletme ve Finans Dergisi**, Y. 7, S. 75(Haziran 1992).